

DR. BRUCE FOGLE

ŠUNYS

ENCIKLOPEDIJA

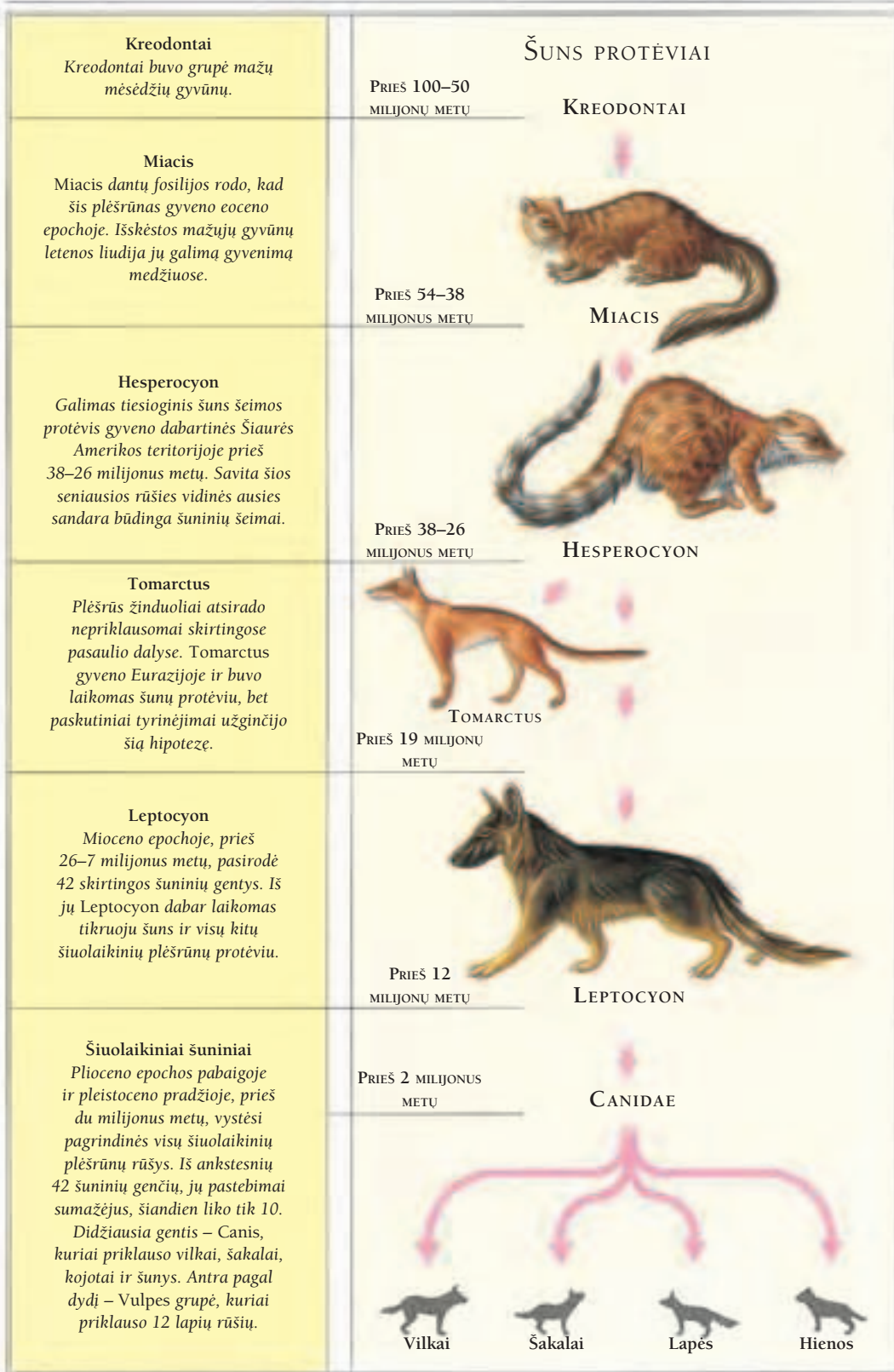
Alma littera

ŠUNŲ EVOLIUCIJA

ŽINIOS APIE ŽINDUOLIŲ KILMĘ prieš 200 milijonų metų – labai fragmentiškos, tačiau žinoma, kad prieš 54–38 milijonus metų išsivystė unikali mėšėdžių žinduolių šaka. Jie buvo plėšrūnai, iš daugybės kitų grobuonių išsiskiriantys vienu bendru požymiu – keturiais plėšiamaisiais dantimis. Daug kitų praeities ir dabarties plėšrūnų ėda mėsą, bet tik

mėšėdžiai žinduoliai turi dantis, kurių pirmoji paskirtis buvo traiškyti ir kramtyti (keturi viršutiniai kapliai ir pirmieji apatiniai krūminiai). Vėliau jie prisitaikė plėsti mėsą. Šuns evoliuciją galima apžvelgti tyrinėjant jo išnykusių protėvių dantų fosilijas.

PIRMIEJI PLĖŠRŪNAI

Dabartinių žinduolių protėviai stengėsi išgyventi savo laiko aplinkoje. Dauguma ankstyvųjų žinduolių buvo žolėdžiai ir nelietė jokios mėsos. Vėliau atsiradę mėšėdžiai gyveno misdami žolėdžiais. Maždaug prieš 50 milijonų metų pasirodė dabar jau išnykusi mėšėdžių žinduolių šeima, vadinama *Miacis*. Jų dantų forma ir išsidėstymas buvo panašūs į dabartinių plėšrūnų. Per kitus 25 milijonus metų didėjant augalinio maisto įvairovei plačiau paplito žolėdžiai. Atsakas į šį pagausėjimą – daugybė plėšrūnų. Daug mokslininkų mano, kad tolimiausi šuns protėviai gyveno Šiaurės Amerikoje ir priklausė išnykusiems *Hesperocyon* plėšrūnams, iš kurių kilo daugybė šeimų.

Kvapus žymėjimas

Grupėmis medžiojančioms rūšims svarbūs bendruomeniniai ryšiai. Visi šuniniai nugarinėje uodegos pusėje turi kvapiąją liauką. Ten, kur perbraukia uodega, lieka liaukos kvapas.

Vizualinis bendravimas

Visi šuniniai puikiai „susikalba“ ir bendrauja tarpusavyje kūno judesiais. Uodegos padėtis ir pašiaušti plaukai reiškia konkrečią informaciją.

Tvirtos užpakalinės kojos

Užpakalinės kojos labai stiprios ir ištvėmingos. Lankstūs sąnariai leidžia šuniui pakankamai gerai šokinėti.

ŠUNS PROTĖVIŲ MIGRACIJA

Kol šiandieninių plėšrūnų protėviai vystėsi Šiaurės Amerikoje, panaši plėšrūnų evoliucija vyko ir Eurazijoje. Milijonus metų Eurazijoje vyravo plėšrūnų grupė, vadinama *Amphicyon–Tomarctus*, kadaise laikyta šuns protėviu. Tačiau *Amphicyon* greičiausiai išnyko ir į šiuolaikinius plėšrūnus evoliucionavo kitos šeimos plėšrūnai – *Hesperocyon*. Iš šios genties prieš 10 milijonų metų atsiradę šuniniai (*Canis davisi*) migravo Beringo žemės sąsmauka (dabar Beringo sąsiauris) į Aziją, Europą ir Afriką. Per kitus aštuonis milijonus metų jie paplito visoje Eurazijoje ir tapo šiandienos šuninių protėviais. Pasibaigus šiai evoliucijai, kai kurios naujos rūšys grįžo į Šiaurės Ameriką.

PIRMŪJŲ ŠUNINIŲ MIGRACIJA

Ankstyvoji migracija
Seniausi šuns protėviai greičiausiai atsirado Šiaurės Amerikoje ir paplito Eurazijoje.

Vėlesnė migracija
Naujos šuninių rūšys galiausiai iš Eurazijos grįžo į Šiaurės Ameriką.

FIZINĖS VILKO SAVYBĖS

Geras kailis

Tankus kailis, sudarytas iš šiurkščių akuotų ir švelnesnės, plonesnės pavilnės, puikiai saugo nuo gamtos negandų.

Puiki klausa

Gilios ausų ertmės kaukolėje užtikrina gerą klausą.

Didelis smegenų tūris

Kaukolė saugo smegenis. Jų žievė koordinuoja grupinę veiklą.

Išskirtiniai dantys

Stambios iltys skirtos grobiui sugriebti ir laikyti. Apatiniai krūminiai ir viršutiniai kapliai pritaikyti plėšti ir pjauti.

ŠUNINIŲ POŽYMIAI

Šuo giminingas vilkui, o dauguma kitų mėsėdžių daug labiau nutolę nuo jo. Visos septynios šiandienos plėšrūnų šeimos – katiniai (*Felidae*), meškėniniai (*Procyonidae*), kiauniniai (*Mustelidae*), hieniniai (*Hyaenidae*), viveriniai (*Viverridae*), lokiniai (*Ursidae*) ir šuniniai (*Canidae*) turi bendrus protėvius. Prieš 20–10 milijonų metų lokiai ir šunys priklausė tai pačiai šeimai. Kai ta šeima suskilo į dvi atskiras šakas, prasidėjo šiuolaikinių šuninių šeimos evoliucija. Visi šie senovės žinduoliai turėjo daugybę požymių, kurie nesvetimi ir šiuolaikiniams šuniniams, pavyzdžiui, vilkui: ilga kaukolė, tvirtos užpakalinės kojos, lanksčios, laisvai judančios priekinės kojos, prie kūno prisitvirtinusios tik raumenimis. Kaip ir vilkai, jie turėjo tankų kailį, sugniaužtas letenas, stambius dantis, pritaikytus griebti, laikyti ir plėšyti. Jiems buvo būdingas didelis smegenų tūris, be to, sprendžiant iš kaukolės kaulų, nuostabi klausa ir uoslė.

Ilga kaukolė

Tipiška plėšrūno kaukolė yra ilga, žandikaulių raumenys – platus ir stiprus, būtini grobiui laikyti, žudyti ir suryti.

Sugniaužtos letenos

Kad pagautų grobį šuniniams būtina tvirta laikysena. Tam pritaikytos minkštos letenų pagalvėlės, suglausti pirštai ir neįtraukiami nagai.

Tvirtos kojos

Stipinkaulis ir alkūnkaulis yra „surakinti“, todėl priekinės kojos nesisukioja ir bėgdamas vilkas jaučiasi tvirtai.

Šuns protėvių vystymąsi lėmė klimato pokyčiai ir vietovės sąlygos. Tolimieji šuns protėviai, matyt, buvo pavieniai medžiotojai. Vėliau, maždaug prieš du milijonus metų, kai atogrąžų miškus ir drėgnąją savaną pakeitė sausoji savana ir stepės be medžių, jose ėmė ganytis bandos žolėdžių. Šuns protėviams arba jau buvo būdinga bendruomeninė struktūra, arba jie sugebėjo susiburti į gaujas, kad galėtų medžioti daug didesnius už save žvėris. Bendruomeniniai ryšiai ir nulėmė šuns kaip rūšies raidą.

TOLIMIEJI GIMINAIČIAI

NAMINIAI ŠUNYS ir visi kiti šuninių (*Canidae*) šeimos plėšrūnai sėkmingai persekiojo ir medžiojo grobį atvirose pievose. Naminiš šuo priklauso šunų (*Canis*) genčiai, vienai iš dešimties *Canidae* genčių. Dar *Canis* genčiai priklauso vilkas, šakalas ir kojotas, kurie ir yra artimiausi naminiam šuniui. Kitos devynios

gentys – labiau nutolusios, bet taip pat panašios į naminių šunį. Tai 21 rūšis lapių, hieniniai šunys, raudonieji vilkai, karčiuotieji vilkai, miškiniai šunys ir usūriniai šunys. Visus juos sieja bendra evoliucinė praeitis ir daug elgsenos panašumų.

Poliarinė lapė (apačioje)
Kailio spalva, kurią lemia vienas genas, keičiasi iš žieminės baltos į vasarinę tamsiai rudą. Kai kurių poliarinių lapių kailis žiemą būna plieno pilkumo arba net melsvas. Tai nebūdinga Kanadoje ir Aliaskoje gyvenančioms lapėms. Melsvą kailį turi izoliuotos populiacijos.

Didžiausė lapė
Yra dvi atskiros šių lapių populiacijos. Viena veisiasi teritorijoje nuo pietinės Zambijos iki piečiausio Afrikos taško, kita – nuo Tanzanijos šiaurės iki Etiopijos. Nėštumo laikotarpis trunka 60 dienų, o per 4 mėnesius jaunikliai išauga iki suaugusios lapės dydžio.

AUSYS ITIN DIDELES, PALYGINTI SU GALVA IR KŪNU

MAŽOS AUSYS APAUGUSIOS TANKIAIS PLAUKAIS

Nors gyvūnų išvaizda skirtinga, visiems būdinga viena savybė – prie aplinkos sąlygų prisitaikanti elgsena.

LAPĖS

Pasaulyje egzistuojanti 21 lapių rūšis sudaro didžiausią *Canidae* šeimos grupę. Eurazijos ir Šiaurės Amerikos rudoji lapė (*Vulpes vulpes*) atsirado Eurazijoje ir per Beringo žemės sąsmauką pasiekė Amerikos žemyną. Dar neseniai ji, matyt, negyveno Šiaurės Amerikoje piečiau nei 40 laipsnių platumos, bet paplito po to, kai XVIII a. entuziastingi lapių medžiotojai į Naująją Angliją atplukdė europinių rudųjų lapių.

Dar didesni pasikeitimai įvyko Australijoje, kur rudoji lapė, iš pradžių įveista sportiniais sumetimais, paplito ir tapo kenkėja. Rudosios lapės gebėjimas prisitaikyti lemia nenutrūkstamą palikuonių gausėjimą. Poliarinė lapė (*Alopex lagopus*), mažesnė už rudąją, matyt, liko arktinėse teritorijose todėl, kad kitas žemes jau buvo užėmusi stipresnė rudoji lapė. Pietų Amerikos lapių (*Dusicyon*) gentis taip pat skirstoma pagal dydį. Didelė andinė lapė (*D. culpaeus*) ėda stambius graužikus,

o mažesnė Pietų Amerikos pilkoji lapė (*D. griseus*) maitinasi smulkesniais graužikais, paukščiais ir jų kiaušiniiais. Pietų Amerikos čiabuviai buvo prisijaukinę šias lapes ir laikydavo jas kaip naminius šunis, kol jas išstūmė tikrieji šunys, europiečių atplukdyti į Pietų Ameriką.

PRISITAIKELIAI

Naminio šuns giminaičiai yra labai įvairaus dydžio: nuo 1,5 kg sveriančio feneko, gyvenančio Šiaurės Afrikos, Arabijos ir Sinajaus dykumose, iki 80 kg pilkojo vilko, gyvenančio Kanados tundroje. Įdomu, kad *Canidae* šeimos atstovų dydžio įvairovei prilygsta ir naminių šunų, priklausančių *Canis* genčiai, dydžiai: nuo 2 kg sveriančio čihuahua iki 86 kg anglų mastifo. Tai joks atsitiktinumas: *Canidae* atstovai dėl gebėjimo prisitaikyti prie aplinkos sąlygų tapo klestinčia sausumos grobuonių šeima (šalia žmogaus).

KADAIS ŠIS ŠUO DEL KAILIO BUVO VEISIAMAS EUROPOS FERMOSE

Usūrinis šuo, arba mangutas
Tiriant šią rūšį paaiškėjo, kad gyvūnas pasitenkina mažyte gyvenamąja teritorija ir beveik nebendrauja su kitais iš šuninių šeimos.

NORĖDAMAS ISSISKIRTI KARČIUOTASIS VILKAS PAŠIAUSIA KETEROS GAURUS IR DEMONSTRUOJA BALTA DEME ANT KAKLO

ILGOS, STAMANTRIOS KOJOS APAUGUSIOS TAMSIAIS PLAUKAIS

Karčiuotasis vilkas
Prisitaikęs medžioti aukštoje žolėje karčiuotasis vilkas gaudo pakas, kiškius, smulkius graužikus, kartais žuvis ir vabzdžius. Ilgos kojos, primenančios kojūkus, leidžia iš aukščiau pastebėti judantį grobį.

ŠIS KAILIS UGNINGAI
RUDOS SPALVOS

Rudoji lapė

Lanksti ir judri, įvairių kailio atspalvių rudoji lapė natūraliai migruodama paplito visuose žemynuose. Įsikišus žmogui, ji apsigyveno ir rytinėje Australijoje.

TVIRTI KAKLO IR ŽANDIKALIŲ
RAUMENYS PRITAIKYTI STAMBIAM
GROBIUI TEMPTI

Miškinis šuo

Suaugę gyvūnai tarpusavyje bendrauja inkšdami. Toks bendravimo būdas labai patogus miškų ir džunglių brūzgynuose.

ELGSENOS YPATUMAI

Šuninių šeimos narių elgsena panaši, tik lapės medžioja pavieniui. Stebėjimai parodė, kad lapės dažnai gyvena grupelėmis: vienas patinas ir nuo dviejų iki penkių patelių. Patinai ir patelės, panašiai kaip naminiai šunys, žymi teritoriją pakeldami koją ir apšlapindami vertikalius objektus ypač svarbiose savo valdų vietose. Taip pat lapės ženklina savo išmatas išangės liaukos išskyromis. Naminio šuns uodegoje yra tik rudimentinė liauka, o lapės liauka aktyvi, juodos dėmelės pavidalo. Jos kvapas lieka ant krūmų, per kuriuos perbraukia uodega. Kaip ir naminiai šunys, lapės kiauksi, loja, unkščia ir cypia. Vienintelė lapė, beveik nemedžiojanti žinduolių, – tai didžiausė lapė (*Otocyon megalotis*). Ji gyvena Afrikos lygumose, maitinasi termitais ir mėšlavabaliais. Jauniklius prižiūri bendrai.

JUDRIOS, STAČIOS
AUSYS PAGAUNA IR
SUSTIPRINA GARSUS

Raudonasis vilkas
Šis gyvūnas medžioja dieną, nors nepraleidžia ir naktinės medžioklės mėnesienoje. Grobį jis užuodžia. Kartais atsistoja ant užpakalinių kojų ir uostinėja orą. Stambius žinduolius gauja užpuola iš nugaros ir sudrasko.

ir išmatomis žymi teritoriją ir išgyvena vieną rujos ciklą per metus, o nėštumas trunka apie devynias savaites. Šie gyvūnai ilsisi, medžioja ir ėda bendrai. Į medžioklę gauja patraukia mažiausiai kartą per dieną, grobį sudrasko gyvą ir bendrai maitinasi. Medžiojimo būdas perduodamas iš kartos į kartą. Raudonasis vilkas (*Cuon alpinus*) Indijoje taip pat medžioja gaujomis, bet

varžosi dėl grobio. Paprastai kiekvienas atsiplėšia gabalą ir bėga nuošaliau, tada kitų netrikdomas suryja savo dalį. Šie smėlio spalvos kailį turintys medžiotojai, sveriantys vidutiniškai po 17 kg, bendraudami švilpčioja.

Usūrinis šuo, arba mangutas, (*Nyctereutes procyonoides*), kilęs iš Pietryčių Azijos ir Amūro žemupio. Šis šuninių atstovas vienintelis neloja. Šiaip mangutų elgsena būdinga šuniniams: bendravimui naudojasi uodega ir kvapiosiomis liaukomis, poruodamiesi susirakina, tuština tam tikrose vietose.

Ilgakojis karčiutotasis vilkas (*Chrysocyon brachyurus*), gyvenantis Centrinėje ir Pietų Brazilijoje, Paragvajuje, Rytų Bolivijoje, Peru ir Šiaurės Argentinoje, medžioja smulkius žinduolius ir ėda vaisius. Brazilijoje bendra teritorija su karčiutuoju vilku dalijasi miškinis šuo (*Speothos venaticus*). Šis dar gyvena ir šiauriau, iki Panamos. Miškinių šunų gaujos medžioja stambius gyvūnus.

Tolimi naminio šuns giminaičiai, gal tik išskyrus Pietų Amerikos lapę, yra pernelyg evoliuciškai nutolę, kad galėtų turėti bendrą palikuonių su *Canis* genties nariais.

DIDELĖMIS AUSIMIS
PUIKIAI GIRDI, RODO
ŽENKLUS KITIEMS
GAUJOS NARIAMS IR
REGULIUOJA KŪNO
TEMPERATŪRA

Hieninis šuo
Šiam smarkiam medžiotojui gresia išnykimas. Bendra populiacija šiuo metu neviršija 10 000.

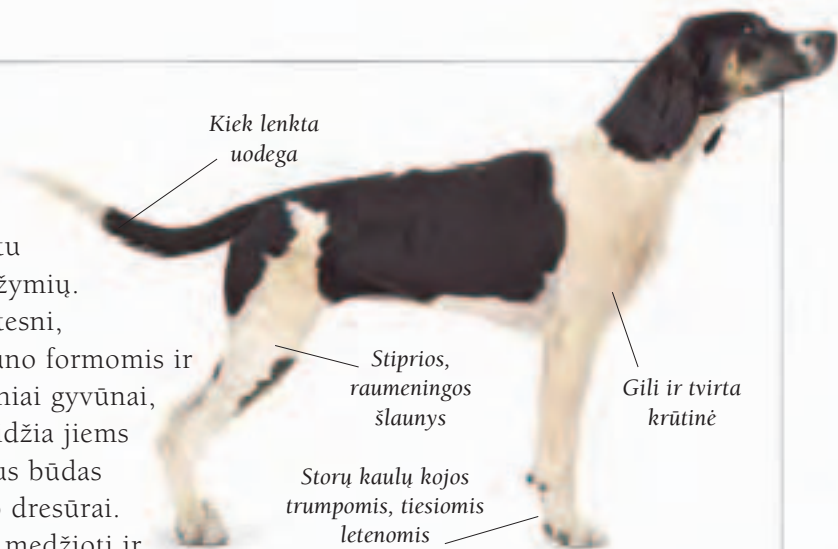
KITI TOLIMI GIMINAIČIAI

Visų *Canidae* (išskyrus miškinių šunų) letenos – keturpirštės. Ant priekinių letenų visi turi po rudimentinį pirštą (išskyrus hieninius šunis). Tačiau tik ant naminių šunų (ir dingo) užpakalinių kojų yra rudimentinis pirštas. Visų šuninių varpoje yra ilgas ir plonas varpos kaulas, kuris padeda poruojantis patinui susirakinti su patele. Hieniniam šuniui (*Lycaon pictus*) tai taip pat būdinga, o daugeliu kitų požymių jis labiausiai nutolęs nuo visų *Canidae*. Jis turi galingus ir grėsmingus plėšiamuosius ir beveik rudimentinius galinius krūminius dantis. Kaip ir kiti iš *Canis* genties, hieniniai šunys atryja maistą jaunikliams, medžioja gaujomis, šlapimu

ANGLŲ FOKSHAUNDAS

Anglų fokshaundams būdingas skardus balsas, jautri uoslė, tvirta konstitucija ir gebėjimas sugyventi su kitais šunimis. Vienu metu Didžiojoje Britanijoje šie šunys buvo įvairaus dydžio ir skirtingų požymių. Skalikai iš Jorkšyro buvo greičiausi, o iš Stafordšyro – stambesni, lėtesni, žemesnio balso. Šiandien dauguma anglų fokshaundų supanašėjo kūno formomis ir būdo savybėmis. Nors fokshaundai retai kada laikomi kaip kambariniai gyvūnai, jie yra puikūs namų šunys, o stiprus balsas ir dėmesingumas leidžia jiems būti gerais apsauginiais šunimis. Švelnus, meilus, net santūrus būdas nekliaudo šuniui priešintis klusnumo dresūrai.

Be to, šuns stiprus instinktas medžioti ir žudyti lapės dydžio gyvūnus.

Storų kaulų kojos trumpomis, tiesiomis letenomis

Gili ir tvirta krūtinė

Kiek lenkta uodega

Stiprios, raumeningos šlaunys

Didelės akys atstu viena nuo kitos

Tiesus, kone stačiakampis snukis

DVISPALVIS

TRISPALVIS

FAKTAI

KILMĖS ŠALIS Didžioji Britanija
KILMĖS LAIKAS XV a.
BUVO Lapių medžioklis
DABAR Lapių medžioklis
GYVENIMO TRUKMĖ 11 metų
KITAS VARDAS English Foxhound

KC

MASĖ
25–34 kg
ŪGIS 58–69 cm

ŪDRINIS SKALIKAS

FAKTAI

KILMĖS ŠALIS Didžioji Britanija
KILMĖS LAIKAS Senovė
BUVO Ūdrų medžioklis
DABAR Namų šuo
GYVENIMO TRUKMĖ 12 metų
KITAS VARDAS Otterhound

KC

MASĖ
30–55 kg
ŪGIS 58–69 cm

Šiurkštūs dengiamieji šeriai ir minkšta pavilnė

ĮVAIRIOS SKALIKŲ SPALVOS

Labai raumeningos šlaunys

VEISLĖS ISTORIJA Ūdriniai skalikai galėjo kilti iš bladhaundų. Kita vertus, jie gali būti stambių šiurkščiaplaukių terjerų, senųjų fokshaundų ir prancūzų Nivernė grifonų mišrūnai.

Plaukai beveik uždenkia akis

Gan storos lūpos

Didžiojoje Britanijoje buvo veisiami įvairūs skalikai skirtingiems

gyvūnams medžioti, pavyzdžiui, fokshaundai lapėms, harjeriai kiškiams ir bladhaundai šernams. Ūdrinis skalikas buvo išvestas ūdroms medžioti – jis šokdavo į šalčiausią upę ir plaukdavo paskui ūdrą iki jos urvo. Šiandien, kai ūdros nebelaikomos kenkėjomis, šie skalikai kaip medžiokliai prarado svarbą. Laimė, šuo yra linksmo būdo, mėgsta žmogaus bendriją ir gražiai elgiasi su vaikais, kitais šunimis. Vis dėlto jis gali pasirodyti ir užsispyręs, neklusnus, ypač užuodęs ar pamatęs vandenį.

Ilga, stipri, kiek išlinkusi nugara apžėlusiu tankiu kailiu su pavilne

Tarpupirščių plėvės pritaikytos greitai plaukti

ANGLŲ BASETAS

Dažnai užsispyrę, bet paprastai švelnūs ir mieli basetai kadaise buvo nuostabūs medžiokliniai šunys. Nulėpusios ausys padėdavo suuoti pėdsakų kvapus, ypač drėgną rytą. Net ir dabar nelabai sunkių kaulų, ilgėsnųjų kojų ir lengvesnio kūno basetai dalyvauja lauko varžybose. Tipiškas kambarinis basetas yra sunkus, ilgas ir žemas. Šiandien veislė žavi karikatūrininkus ir reklamos kūrėjus. Jungtinėse Amerikos Valstijose karikatūrinis veikėjas basetas Fredis susijęs su geru, linksmu humoru, o visame pasaulyje baseto atvaizdas simbolizuoja patogią avalynę.

(Dar žr. p. 157.)

Kiek įdubusios akys
žvelgia švelniai

TRISPALVIS DVISPALVIS

VEISLĖS ISTORIJA Anglų basetas gali būti kilęs iš sumažinto ūgio bladhaundų. Nors veislė atsirado Prancūzijoje, dabar ji populiari Didžiojoje Britanijoje ir JAV.

Šuo vienodai remiasi
visomis pirštų
pagalvėlėmis

Kiek išlinkusi
uodega

Didelė galva, platus viršugalvis

Ausys kabo
laisvomis
klostėmis

FAKTAI

KILMĖS ŠALIS Prancūzija
KILMĖS LAIKAS XVI a.
BUVO Triušių, kiškių medžioklis
DABAR Namų, medžioklinis šuo
GYVENIMO TRUKMĖ 12 metų
KITI VARDAI Basset Hound,
basethaundas

KC

MASĖ
18–27 kg
ŪGIS 33–38 cm

Tiesios slėsnos

Ilgos ausys
auga žemai

Gili krūtinė

BIGGLIS

FAKTAI

KILMĖS ŠALIS Didžioji Britanija
KILMĖS LAIKAS XIV a.
BUVO Triušių, kiškių medžioklis
DABAR Namų, medžioklinis šuo,
lauko varžybų dalyvis
GYVENIMO TRUKMĖ 13 metų
KITI VARDAI Beagle, anglų biglis

KC

Kiek išgaubta
galva

Mažo šuniuko nosis
būna juoda, o vėliau
dažnai virsta rudai
rausva

IVAIRIOS
SKALIKŲ
SPALVOS

Būdingos
nukabusios lūpos

Vidutiniškai
gili krūtinė
su elastingais
šonkauliais

Šlaunys
raumeningos,
tvirtos

Sugniaužtos, kietos
letenos, labai tvirti
padai

Nors biglis pasižymi nepriklausomu charakteriu ir išsiblaškęs gali kažki kur nuklysti, daug kas laiko jį namie, nes viską atperka jo meilumas ir neagresyvumas. Šis ramus šuo žavi savo elegantišku ir harmoningu balsu. Šuns dydis ir išvaizda įvairiose šalyse gan skirtingi. Kai kurie šunų klubai šią problemą bando išspręsti pripažindami skirtingas biglio atmainas pagal dydį. Kadaise Didžiojoje Britanijoje raiti medžiotojai mažus biglius gabendavosi balnakrepšiuose.

(Dar žr. p. 174.)

Ilgos, švelnios
ausys kabo
grakščia klostė

Stachios uodegos
galas baltas

Lygus kailis, būna
ir šiurkščiaaplaukis

VEISLĖS ISTORIJA Bigliai gali būti kilę iš harjerių ir senųjų anglų skalikų. Maži skalikai, lydėdavo pėsčius triušių medžiotojus, gyvavo jau nuo XIV a.